

ภิกษุกับความสำคัญของการถือนิสสัยในสังคมไทยปัจจุบัน

Monks and the importance of holding Nissaya in Thailand today

พระมหาสัณญา ขนติธมโม (ตรีสวัสดิ์)*
พระมหาดิเดช สติวโร (สุขวัฒนวิติ), ดร.**
ดร.จริยาภรณ์ เจริญชีพ***

บทคัดย่อ

การที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุถือนิสสัยในสำนักอุปัชฌาย์ กำหนดให้อุปัชฌาย์ปกครองดูแลสัทธิวิหาริกของตน คอยตักเตือนพร่ำสอนเกี่ยวกับกิริยามารยาทและด้านอื่นๆ เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะพึงเกิดขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันว่า กุลบุตรผู้ที่เข้ามาในพระธรรมวินัย จะได้รับการศึกษาทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระ และเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกที่ตนได้ให้บรรพชาอุปสมบท โดยให้ทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกที่ดีและประพุดต่อกันเสมือนบิดากับบุตร เป็นการสร้างความสามัคคีและความเรียบร้อยดีงามให้เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์

การถือนิสสัยของสัทธิวิหาริกในปัจจุบันนี้ ถือว่ามีความจำเป็นมากในการปกครองดูแลเมื่อเกิดความขัดแย้งหรือเกิดอภิรณห์ขึ้น อุปัชฌาย์สามารถจะแก้ไขปัญหของสัทธิวิหาริกของตนได้โดยง่าย เพราะทั้งสองฝ่ายนั้นมีความเคารพยำเกรงกัน มีความสนิทสนม กลมเกลียวกัน เสมือนบิดากับบุตร ถ้าในปัจจุบันนี้อุปัชฌาย์และคณะสงฆ์ยังคงยึดหลักพระธรรมวินัยในการปฏิบัติแล้ว ก็เชื่อว่าการปกครองดูแลโดยพระศาสดา วิธีแก้ไขปัญหที่ดียที่สุด คือ อุปัชฌาย์ต้องทำหน้าที่คอยอบรมสั่งสอน สอดส่องดูแลพฤติกรรมของสัทธิวิหาริก เพราะจุดนี้ คือ จุดเริ่มต้นของชีวิตนักบวช ถ้าจุดเริ่มต้นตรงนี้ถูกต้องชัดเจน ข้อวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำสำคัญ : การถือนิสสัย, อุปัชฌาย์วัตร, สัทธิวิหาริกวัตร

Abstract

The Buddha allowed the Buddhist monk to hold a precept. Make the preceptor take care of his apostles. Be warned about the behavior and other aspects. To prevent damage. To be sure. That's the way to go. I have been studying both

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

** อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

*** อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

business and introspection. And to create a good relationship between the precepts and the monastic order that they have ordained. Make both parties feel good and behave like father and son. It creates harmony and goodness in the Sangha.

This is the current religion. Considered to be very necessary in governance. When a conflict occurs or a cooperative. The preceptor can easily solve the problem of his own psyche. Because both sides have respect for each other. Intimate with each other as a father and son. If at present the preceptor and the monk continue to adhere to the principles of discipline in practice. The name was taken care of by the Prophet, because this was the beginning of a priest's life. If the beginning is right, this is clear. The practice of the Discipline will be more effective.

Keywords: Holding of Nissaya, Upajjhāyavatta, Saddhivihārikavatta.

๑. บทนำ

ภายหลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงมีความประสงค์ที่จะประกาศหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้ให้แก่ชาวโลก พระองค์จึงเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์แล้วทรงอุปสมบทให้แก่โกณฑัญญะด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา มีพระดำรัสว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”^๑ ทำให้มีพระรัตนตรัยครบสมบูรณ์ เมื่อมีภิกษุมากขึ้นโดยลำดับพระองค์จึงทรงดำริให้พระสาวกออกไปประกาศศาสนาตามสถานที่ต่างๆ ครั้นต่อมาเมื่อพระศาสนาแผ่ขยายออกไปจึงเกิดความไม่สะดวกต่อกุลบุตรผู้ใคร่ที่จะออกบวชเพราะจะต้องมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อให้ทรงประทานการบวชให้ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้มีการบวชด้วยไตรสรณคมน์ขึ้น ต่อมาภายหลังทรงให้งดการอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ ทรงอนุญาตให้บวชด้วยวิธีอุตติจตุตถกรรมวาจาแทน

อนึ่งมีข้อสังเกตว่า นับตั้งแต่พระองค์ทรงประทานการบวชด้วยวิธีอุตติจตุตถกรรมวาจาแล้ว ก็ไม่ทรงอุปสมบทให้แก่ใครๆ อีก ทรงทำหน้าที่สั่งสอนและดูแลโดยทั่วไปเท่านั้น ทั้งนี้ทรงมอบหมายความเป็นใหญ่ให้สงฆ์อย่างเต็มที่เพื่อว่าพระสงฆ์สาวกจะได้คุ้นเคยกับการปกครองกันเอง ดังจะเห็นได้ว่า “การปกครองตอนต้นๆ ทรงกระทำด้วยพระองค์เองทุกอย่าง ระยะเวลาที่ ๒ ทรงกระทำเองบ้าง ให้พระสาวกช่วยกระทำบ้าง เป็นการแบ่งเบาภาระและฝึกหัดพระสาวกให้สามารถเพื่อจะรับช่วงงานจากพระองค์ ครั้นถึงตอนปลายๆ ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้หมู่พระสงฆ์สาวกในการอุปสมบท

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

เป็นทำนองว่าบิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้รู้การรู้งาน บั้นปลายชีวิตก็มอบทรัพย์สมบัติให้”^๒ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะดับขันธปรินิพพาน พระองค์ทรงเน้นย้ำให้ยึดเอาพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงแสดงแล้วบัญญัติแล้วนั้นแหละจะเป็นตัวแทนของพระองค์ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์สาวกก็ยึดหลักธรรมวินัยมาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ

ในสังคมสมัยไทยปัจจุบัน ระบบการปกครองสงฆ์ก็เปลี่ยนไป บทบาทการทำหน้าที่ระหว่างอุปชฌาย์กับสัทธีการิกก็เปลี่ยนไปด้วย เนื่องจากก่อนบวชอุปชฌาย์กับสัทธีการิกไม่มีความคุ้นเคยกัน อยู่กันคนละวัด เนื่องจากในตำบลหนึ่งจะมีอุปชฌาย์เพียงรูปเดียว คือ เจ้าคณะตำบล ทำให้การคัดกรองกุลบุตรที่เข้ามาบวชได้บุคคลที่ไม่มีคุณภาพ เช่น มีลักษณะเป็นกะเทย ติดยาเสพติด หลบหนีคดี มีความผิดทางกฎหมาย เป็นโรคเอดส์ เป็นโรคประสาท หรือเป็นโรคที่มีสุขภาพร่างกายไม่สมบูรณ์แข็งแรง เป็นต้น จึงเป็นเหตุนำภาระมาให้ผู้ที่อยู่ในวัด หรือถ้าอยู่วัดเดียวกันก็ไม่ค่อยได้มีเวลาดูแลกัน วัตรปฏิบัติที่เรียกว่า อุปชฌาย์วัตรกับสัทธีการิกวัตรจึงไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ ปัจจุบันอุปชฌาย์จำนวนไม่น้อยไม่ได้ทำหน้าที่ของความเป็นผู้ให้กำเนิดทางธรรมอย่างสมบูรณ์ ตรงส่วนนี้เองจึงทำให้ไม่ได้ทำวัตรปฏิบัติต่อกันตามพุทธประสงค์

บทความนี้ผู้เขียนต้องการจะกล่าวถึงการถือนิสสัยของสัทธีการิกซึ่งประกอบด้วยวัตรที่ควรปฏิบัติต่ออุปชฌาย์ และอุปชฌาย์ควรปฏิบัติต่อสัทธีการิก ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเพื่อความสนิทสนมกลมเกลียว เสมือนบิดากับบุตร โดยจะกล่าวถึงความเป็นมา ข้อปฏิบัติในแง่มุมต่างๆ และจะวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาการถือนิสสัยของภิกษุในปัจจุบัน และเสนอแนะแนวทางเพื่อแก้ปัญหาของการไม่ถือนิสสัยของพระภิกษุ ซึ่งมีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

๒. ความหมายของการถือนิสสัยของพระภิกษุ

๒.๑ ความหมายของคำว่า “นิสสัย”

คำว่า นิสัย แปลว่า เป็นที่อาศัย, เป็นที่พึ่ง, การปกครอง, การคุ้มครอง ดังบทวิเคราะห์ว่า นิสาย น วสตีติ นิสโย ผู้เป็นที่อาศัยอยู่ (นิ บทหน้า สิ ธาตุในความหมายว่าอยู่ อ ปัจจัย, แปลงอิ เป็น ย)^๓

นิสสัย มี ๓ อย่างด้วยกัน คือ

๑. นิสัย ที่พึ่ง, ที่อาศัย เช่น ขอนิสัยในการอุปสมบท คือ กล่าวคำขอรับรองต่ออุปชฌาย์ในพิธีอุปสมบท ขอให้ท่านเป็นที่พึ่ง ที่อาศัยของตน ทำหน้าที่ปกครองสั่งสอนให้การศึกษาอบรมต่อไป

^๒ สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^๓ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙,ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖๗.

อาจารย์ผู้ให้นิสัย คือ อาจารย์ผู้รับที่จะทำหน้าที่เป็นที่พึ่ง ที่อาศัยปกครองแนะนำในการศึกษาอบรม คำบาลีว่า “นิสสัย” ในภาษาไทย เขียน นิสสัย หรือ นิสัย ก็ได้ ^๔

๒. นิสสัย ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช

๓. นิสสัย ความประพฤตินี้เคยชิน เช่น ทำจนเป็นนิสัย

สรุปความว่า คำว่า “นิสสัย” มีความหมายหลายนัยด้วยกัน คือ การขอนิสัยในการอุปสมบทของกุลบุตรผู้มีศรัทธาออกบวช, ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต, และความประพฤติจนเคยชินที่ทำจนติดเป็นนิสัย แต่ในบทความนี้ หมายถึงเฉพาะการขอนิสัยของกุลบุตรที่อุปสมบทแล้วจากอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ เพื่อให้ท่านได้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองดูแลอบรมสั่งสอนให้ถูกต้องตามหลักของพระธรรมวินัย เพื่อความเรียบร้อยดีงามของหมู่คณะ

๒.๒ ความหมายของคำว่า “การถือนิสัย”

การถือนิสัย คือ การขออยู่ในปกครองหรือขอให้เป็นที่พึ่งในการศึกษา เป็นวัตรปฏิบัติที่พระสงฆ์ปฏิบัติให้เป็นแบบเดียวกันและสม่ำเสมอ ควรประพฤติในกาลนั้นๆ ในกิจนั้นๆ แก่บุคคลนั้น แสดงถึงฐานะและความเป็นเอกภาพความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันจะนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่บุคคลผู้พบเห็น อย่างในพิธีอุปสมบทมีการถือนิสัยที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้ การขอนิสัยถืออุปชฌาย์เป็นบุพกิจตอนหนึ่งของการอุปสมบท ก่อนจะทำการสอนซ้อม ถามตอบอันตราสิกขธรรมในท่ามกลางสงฆ์ “การขอนิสัยนั้น แปลว่าการขอยุ่ด้วย คำว่า นิสสัย แปลว่า การอยู่อาศัย คือ เข้ามาอยู่เพื่อจะได้อาศัย ให้เป็นผู้ดูแลในการศึกษาอบรม คำว่า อาศัย ในที่นี้ไม่ใช่อาศัยที่อยู่เฉยๆ แต่อาศัยอยู่ด้วยเพื่อให้ได้โอกาสในการที่จะศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขา”^๕

ภิกษุณวกะถ้าไม่ได้อยู่ในปกครองของอุปัชฌาย์ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้นิสัยระงับ เช่น อุปัชฌาย์ไปอยู่เสียที่อื่น ต้องถือภิกษุอื่นเป็นอาจารย์และอาศัยท่านแทน วิธีถืออาจารย์ก็เหมือนกับวิธีถืออุปัชฌาย์เปลี่ยนแต่คำของว่า “อาจริโย เม ภนเต โหติ, อายสมโต นิสาย วจณามิ ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักอยู่อาศัยท่าน”^๖

สรุปความว่า การถือนิสัยของพระภิกษุเป็นธรรมเนียมที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ในพระวินัยซึ่งมีความจำเป็นมาก พระภิกษุผู้ยังอยู่ในเขตเป็นนวกะคือพรรษายังไม่พ้น ๕ จะต้องถือนิสัยในอุปัชฌาย์ หรือพระภิกษุผู้ใหญ่ในสำนักที่ตนเข้าไปอาศัยอยู่ เพื่อให้ท่านได้ทำหน้าที่เป็น

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดีโฮม จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๗๑.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), สอนนาค-สอนจิต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพ มหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๗๒.

ผู้ปกครองดูแลอบรมสั่งสอนให้การศึกษาทั้งด้านวิชาความรู้และจรณะความประพฤติ เพื่อให้สหวิหาริกได้เจริญงอกงามไพบูลย์ในหลักสัจธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

๓. ความเป็นมาการถือินิสสัยของพระภิกษุ

๓.๑ การเป็นอยู่ของภิกษุและสามเณรในยุคแรก

การบวชในระยะแรกๆ นั้น พระพุทธองค์ทรงประทานโดยพระองค์เอง เมื่อพระสงฆ์สาวกได้จาริกเผยแผ่ธรรมไปยังที่ต่างๆ ที่ห่างไกลออกไป และมีผู้ที่ศรัทธามาขอบวชเป็นจำนวนมาก เหล่าพระสงฆ์สาวกก็ต้องมาเข้าเฝ้าพระองค์เพื่อประทานการบวชให้ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นถึงความยุ่งยากที่เกิดขึ้น จึงทรงอนุญาตให้เหล่าพระสงฆ์สาวกเป็นผู้ทำการอุปสมบทให้โดยตรงด้วยไตรสรณคมน์คือการถึงพระรัตนตรัย ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงว่า “ภิกษุทั้งหลาย พึงให้บรรพชา พึงให้อุปสมบทอย่างนี้ ในเบื้องต้น พึงให้กุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและมุ่งอุปสมบท ปลงผมและหนวด ให้ครองผ้ากาสายะ ให้ห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย ให้นั่งกระโห้ง ให้ประนมมือแล้วสั่งว่า ‘เธอจงกล่าวอย่างนี้’ แล้วให้ว่าสรณคมน์”^๗ ต่อมาทรงมอบหน้าที่การอุปสมบทให้เหล่าพระสงฆ์ด้วยวิธีอุปสมบทแบบญัตติจตุตถกรรม

๓.๒ มูลเหตุของการบัญญัติให้ถือินิสสัย

ในระยะแรกๆ นั้น พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงกำหนดให้ภิกษุใหม่ถือินิสสัยในอุปัชฌาย์ จึงทำให้ภิกษุใหม่ไม่มีใครคอยตักเตือนพร่ำสอน นุ่งห่มไม่ก็เรียบบร้อย กิริยามารยาทก็ไม่เหมาะสม คนทั้งหลายพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โฉนสมณะ เชื้อสายศากยบุตรทั้งหลาย จึงนุ่งห่มไม่เรียบบร้อย มีมารยาทไม่สมควร ส่งเสียงดังในโรงฉัน เหมือนพวกพราหมณ์ในสถานที่เลี้ยงพราหมณ์ฉะนั้นเล่า”^๘ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินคนเหล่านั้นกล่าวตำหนิ ประณาม โพนทะนา จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายจนทราบตามความเป็นจริง ทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยประการต่างๆ ทรงแสดงธรรมีกถาให้เหมาะสมให้คล้อยตามกับเรื่องแล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสหวิหาริกฉันบุตร สหวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์และสหวิหาริกจักมีความเคารพ ยำเกรงประพฤติกุลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้”^๙

วิธีปฏิบัติในการถือินิสสัยสมัยพุทธกาล ในพระวินยปิฎกพระพุทธองค์ทรงกำหนดวิธีถือพระอุปัชฌาย์เพื่อเป็นแนวทางแก่สหวิหาริก มีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๔/๔๒-๔๓.

^๘ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๔/๗๙-๘๐.

^๙ วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

๑. สัทธีวิหาริกพึงห้ามอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง กราบเท้า นั่งกระโหย่งประนมมือกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าเถิด ท่านผู้เจริญ ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าเถิด ท่านผู้เจริญ ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าเถิด”

๒. อุปัชฌาย์ให้สัทธีวิหาริกรู้ด้วยกาย ให้รู้ด้วยวาจา หรือให้รู้ด้วยกายและวาจาว่า “ดีละ” ว่า “เบาใจละ” ว่า “ชอบแก่อุบายละ” ว่า “สมควรละ” หรือว่า “จงประพฤติปฏิบัติให้น่าเลื่อมใส” อุปัชฌาย์ชื่อว่าเป็นผู้ที่สัทธีวิหาริกถือแล้ว^{๑๐}

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง ในองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล จึงเป็นไปในลักษณะอุปัชฌาย์ปกครองสัทธีวิหาริก ดังบิดากับบุตร ต่างมีความเมตตาเคารพรักใคร่ มีความเคารพ ยำเกรง ประพฤติกลมเกลียวกัน และเป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพศาลในธรรมวินัยนี้

๔. ประเภทของการถือนิสสัยของพระภิกษุ

๔.๑ การถือนิสสัยของพระภิกษุใหม่ (พรรษาไม่พ้น ๕)

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์เพียงแห่งเดียว ทั้งฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ถูกพวกมณุษย์ทั้งหลายพากันตำหนิติเตียน ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงรับสั่งให้พระอาณนที่ไปแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบว่า พระองค์ทรงประสงค์จะเสด็จจาริกไปยังทักขิณาคิริชนบท ท่านผู้ใดมีความประสงค์ ท่านผู้นั้นจงมา ภิกษุทั้งหลายเรียนชี้แจงพระอาณนที่ว่า พระองค์ทรงบัญญัติให้ภิกษุถือนิสสัยอยู่ ๑๐ พรรษา จึงทำให้พระองค์เสด็จไปยังทักขิณาคิริชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวนน้อย จึงได้ตรัสเรียกพระอาณนที่มาสอบถามว่า ภิกษุสงฆ์จำนวนน้อย เพราะเหตุไร ท่านพระอาณนที่จึงกราบทูลให้ทรงทราบ หลังจากนั้นพระองค์จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถถือนิสสัยอยู่ ๕ พรรษา ให้ภิกษุผู้ไม่ฉลาดถือนิสสัย อยู่จนตลอดชีวิต”^{๑๑} นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงถึงคุณสมบัติของภิกษุผู้ที่ต้องถือนิสสัย จะพึงอยู่โดยไม่ต้องถือนิสสัยไม่ได้ กล่าวโดยสรุป มีดังต่อไปนี้

๑. ไม่ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะอันเป็นอเสขะ
๒. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา หิริ โอตตปปะ เป็นผู้เกียจคร้าน เป็นผู้มีสติพินเพื่อน
๓. เป็นผู้มีศีลวิบัติ เป็นผู้มิอาจารย์วิบัติ เป็นผู้มิภิกษุวิบัติ ได้ยินได้ฟังน้อย มีปัญญาทราหม
๔. ไม่รู้จักอาบัติ อนาคต อาบัติเบา อาบัติหนัก จำปาติโมกข์ทั้งสองโดยพิสดารไม่ได้ดี จำแนกไม่ได้ดี ไม่คล่องแคล่วดี วินิจฉัยโดยสุตตะโดยอนุพยัญชนะไม่ได้ดี มีพรรษาหย่อน ๕^{๑๒}

^{๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๔-๖๕/๗๙-๘๒.

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๓/๑๕๗.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๓-๑๐๔/๑๕๗-๑๖๔.

คุณสมบัติของภิกษุที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คือ คุณสมบัติของภิกษุผู้ที่ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ยังต้องถือนิสสัยในสำนักของอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อให้ท่านคอยอบรมพร่ำสอนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับ พระธรรมวินัยและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสมณะ จะพึงอยู่โดยไม่ต้องถือนิสสัยไม่ได้ เพราะจะทำให้ เกิดความเสียหายต่อหมู่คณะ ทำให้คนที่ไม่เลื่อมใสให้ไม่เลื่อมใสไปเลย คนที่เลื่อมใสอยู่ก็จะกลายเป็น อื่นไป

๔.๒ การถือนิสสัยกรณีพิเศษ (พรรษาพัน ๕ แต่ไม่สามารถดูแลตัวเองได้)

ภิกษุผู้มีพรรษารับ ๕ แล้ว แต่ยังไม่ฉลาดไม่สามารถในการรับผิดชอบตัวเองได้ ก็ยังคง ต้องถือนิสสัยต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะมีคุณสมบัติเพียบพร้อมบริบูรณ์ที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถถือนิสสัยอยู่ ๕ พรรษา ให้ภิกษุผู้ไม่ฉลาดถือนิสสัยอยู่จนตลอดชีวิต”^{๓๓}

ในกรณีเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นสัพพัญญูมองเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้น ทรงใช้ระบบการตรวจสอบคัดกรองบุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกของพระสงฆ์ และเมื่อเข้ามาแล้วถ้ามี คุณสมบัติที่ยังไม่พร้อม ไม่สามารถดูแลตัวเองได้ก็ต้องให้ผู้อื่นดูแลไปเรื่อยๆ จนกว่าจะมีคุณสมบัติที่ เหมาะสม สมควรที่จะไม่ต้องถือนิสสัย หรือถ้ายังไม่ฉลาดไม่สามารถก็ต้องถือนิสสัยไปจนตลอดชีวิต กล่าวโดยสรุปการถือนิสสัย มีประโยชน์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อตัวของพระภิกษุเอง ๒. เพื่อตัวของ อุปัชฌาย์ ได้มีโอกาสสงเคราะห์อนุเคราะห์สัทธิวิหาริก ๓. ประโยชน์แก่หมู่คณะ

๕. ข้อวัตรปฏิบัติในการถือนิสสัยของภิกษุ

๕.๑ ข้อวัตรขณะถือนิสสัยในสำนักอุปัชฌาย์

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตอุปัชฌาย์วัตรกับสัทธิวิหาริกวัตรที่พึงปฏิบัติต่อกัน โดยมีมุ่งหมาย เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริก ความสามัคคีในหมู่สงฆ์ ถ้าต่างฝ่ายต่างมีความ เมตตาเคารพรักใคร่ มีความเคารพ ยำเกรง ประพฤติกลมเกลียวกัน และเป็นกัลยาณมิตรต่อกันแล้ว ความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้จักเกิดมีได้ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) อุปัชฌาย์วัตร

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ได้กำหนดข้อปฏิบัติที่สัทธิวิหาริกพึงประพฤติโดยชอบใน อุปัชฌาย์ กล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้ คือ

๑. พึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ถวายไม้ชำระฟัน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ถวายข้าวต้ม เป็นต้น
๒. ถ้าอุปัชฌาย์ต้องการจะให้เรียน พึงเรียน ต้องการจะให้สอบถามอรรถ พึงสอบถาม
๓. ถ้าอุปัชฌาย์เกิดความไม่ยินดี เกิดความรำคาญ เกิดความเห็นผิด สัทธิวิหาริกพึงช่วย ระงับ บรรเทา ให้สละเสีย หรือพึงบอกให้ภิกษุอื่นช่วยแสดงธรรมกถาแก่อุปัชฌาย์

^{๓๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๓/๑๕๗.

๔. ถ้าอุปัชฌาย์ต้องอาบัติหนัก สัทธิวาริกพึงทำการชวนขวายเป็น สงฆ์พึงให้ปริวาส พึงชักอุปัชฌาย์เข้าหาอาบัติเดิม พึงให้มานัต พึงอัฏฐานอุปัชฌาย์

๕. ถ้าสงฆ์จะทำการ เช่น ตัชฌนียกรรม เป็นต้น แก่อุปัชฌาย์ สัทธิวาริกพึงชวนขวายเพื่อไม่ให้สงฆ์ทำการหรือพึงเปลี่ยนไปเป็นโทษเบา

๖. ถ้าไม่บอกลาอุปัชฌาย์ ไม่พึงเข้าหมู่บ้าน ไม่พึงไปป่าช้า ไม่พึงไปต่างถิ่น

๗. ถ้าอุปัชฌาย์เป็นไข้ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต รอนกว่าอุปัชฌาย์นั้นจะหาย^{๑๔}

สรุปความว่า การกระทำอุปัชฌาย์วัตรนี้เป็นหน้าที่ที่สัทธิวาริกต้องใส่ใจและรับผิดชอบให้ความสำคัญเสมอเหมือนว่าท่านเป็นบิดาผู้ให้กำเนิดบนโลกนี้ พระอุปัชฌาย์นั้นคือผู้นำชีวิตและจิตใจของสัทธิวาริกเข้าสู่ร่มเงาแห่งธรรมะ ตั้งแต่ระดับต้นจนสูงสุด หากขาดอุปัชฌาย์แล้วโอกาสที่สัทธิวาริกจะปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงผลสำเร็จนั้น อาจเป็นสิ่งที่ทำได้โดยยาก อุปัชฌาย์จึงถือว่าเป็นบุคคลต้นแบบในการฝึกหัดพัฒนาตนให้ได้รับความสุขสงบเย็น

๒) สัทธิวาริกวัตร

ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ได้กำหนดข้อปฏิบัติที่อุปัชฌาย์พึงประพฤติชอบในสัทธิวาริกกล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้ คือ

๑. อุปัชฌาย์พึงสงเคราะห์อนุเคราะห์สัทธิวาริกด้วยอุทเทส ปริจจณา โอวาทและอนุศาสน์

๒. อุปัชฌาย์พึงถวายบาตร จีวร บริขาร แก่สัทธิวาริก

๓. ถ้าสัทธิวาริกเกิดความไม่ยินดี เกิดความรำคาญ เกิดความเห็นผิด อุปัชฌาย์พึงช่วยระงับ บรรเทา พึงให้สละเสีย หรือพึงบอกภิกษุอื่นให้ช่วยระงับ แสดงธรรมกถาแก่สัทธิวาริก

๔. ถ้าสัทธิวาริกต้องอาบัติหนัก อุปัชฌาย์พึงทำการชวนขวายเป็น สงฆ์พึงให้ปริวาส พึงชักเข้าหาอาบัติเดิม พึงให้มานัต พึงอัฏฐาน แก่สัทธิวาริก

๕. ถ้าสงฆ์จะทำการ เช่น ตัชฌนียกรรม เป็นต้น แก่สัทธิวาริก อุปัชฌาย์พึงชวนขวายเพื่อไม่ให้สงฆ์ทำการหรือพึงเปลี่ยนไปเป็นโทษเบา

๖. ถ้าสัทธิวาริกเป็นไข้ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต รอนกว่าสัทธิวาริกจะหาย^{๑๕}

สรุปความว่า หน้าที่ของอุปัชฌาย์ที่มีต่อสัทธิวาริก คือ การให้การศึกษา ช่วยอนุเคราะห์สงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ปกป้องคุ้มครองในยามเกิดความเปื้อนหนายในการประพฤติพรหมจรรย์หรือต้องอธิกรณ์ และพยาบาลในเวลาที่สัทธิวาริกอาพาธ จนกว่าจะหายหรือจะมรณภาพ พระพุทธองค์ประสงค์ให้อุปัชฌาย์มีน้ำใจต่อสัทธิวาริกก่อให้เกิดความรักใคร่สนิทสนมเคารพยำเกรงประพฤติต่อกันเสมือนบิดากับบุตร ทำให้สัทธิวาริกพร้อมที่จะรับฟังคำสอนด้วยศรัทธา

๕.๒ เหตุให้การถอนนิสัยของภิกษุระงับ

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๖/๘๒-๘๘.

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๗/๘๘-๙๒.

ภิกษุจะถ้าไม่ได้อยู่ในปกครองของอุปัชฌาย์ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งทำให้นิสสัยจะรับต้องถือภิกษุอื่นเป็นอาจารย์แทน หรือในช่วงที่สัทธินิหาริกถูกอุปัชฌาย์ประณาม นิสสัยของสัทธินิหาริกก็จะรับเป็นการชั่วคราว หรือในกรณีที่สัทธินิหาริกมีคุณสมบัติบริบูรณ์ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ก็ไม่ต้องถือนิสสัยในอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ต่อไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) นิสสัยจะรับจากอุปัชฌาย์

ในขณะที่ภิกษุถือนิสสัยในสำนักของอุปัชฌาย์อยู่ การถือนิสสัยของภิกษุจะรับได้ในกรณีที่อุปัชฌาย์หลักไปบ้าง สึกเสียบ้าง มรณภาพบ้าง ไปเข้ารีตเดียรถีย์บ้าง ภิกษุทั้งหลายไม่รู้ว่า นิสสัยจะรับ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย นิสสัยจะรับจากอุปัชฌาย์ ๕ ประการเหล่านี้ คือ ๑. อุปัชฌาย์หลักไป ๒. อุปัชฌาย์สึก ๓. อุปัชฌาย์มรณภาพ ๔. อุปัชฌาย์ไปเข้ารีตเดียรถีย์ ๕. อุปัชฌาย์สังขัคคิ”^{๑๖}

สรุปความว่า มีวินัยกำหนดไว้ด้วยว่า ถ้าบวชไปแล้วอยู่กับอุปัชฌาย์ไม่ได้ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง นิสสัยของภิกษุจะรับจากอุปัชฌาย์ พระองค์ทรงอนุญาตให้ถือนิสสัยในสำนักของอาจารย์ต่อไปหาพระภิกษุที่มีคุณสมบัติและอายุพรรษาในระดับเดียวกับอุปัชฌาย์ แล้วไปขออยู่กับท่านโดยขอวิสัยใหม่ ข้อวัตรปฏิบัติก็คล้ายๆ กับอุปัชฌาย์วัตรกับสัทธินิหาริกวัตร

๒) การประณาม

อย่างไรก็ตาม แม้มีการบัญญัติอุปัชฌาย์วัตรและสัทธินิหาริกวัตรให้ปฏิบัติต่อกันแล้ว แต่ปรากฏว่า มีภิกษุบางรูปไม่ยอมประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระอุปัชฌาย์ พระพุทธองค์จึงมีพุทธบัญญัติให้ทำการประณาม ซึ่งมีข้อกำหนดโดยสรุปว่า

“พระผู้มีพระภาคทรงปรมาบัติแก่สัทธินิหาริกผู้ไม่ประพฤติชอบในอุปัชฌาย์ของตน ทรงอนุญาตให้อุปัชฌาย์พึงประณามสัทธินิหาริก เมื่อสัทธินิหาริกถูกประณามแล้ว ก็ยังไม่ยอมขอขมาอุปัชฌาย์ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าอุปัชฌาย์ไม่รับการขอขมาจากสัทธินิหาริกก็ต้องอาบัติทุกกฏ แต่อุปัชฌาย์ประณามสัทธินิหาริก ผู้ประพฤติชอบแล้ว อุปัชฌาย์ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๗}

พระอุปัชฌาย์พึงประณามสัทธินิหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

(๑) ไม่มีความรักอย่างยั้งในอุปัชฌาย์	(๒) ไม่มีความเลื่อมใสอย่างยั้งในอุปัชฌาย์
(๓) ไม่มีความละอายอย่างยั้งในอุปัชฌาย์	(๔) ไม่มีความเคารพอย่างยั้งในอุปัชฌาย์
(๕) ไม่มีความหวังดีอย่างยั้งในอุปัชฌาย์	

พระอุปัชฌาย์ไม่พึงประณามสัทธินิหาริกผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

(๑) มีความรักอย่างยั้งในอุปัชฌาย์	(๒) มีความเลื่อมใสอย่างยั้งในอุปัชฌาย์

^{๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๓/๑๒๒.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๘/๙๒-๙๕.

- (๓) มีความละเอียดอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์ (๔) มีความเคารพอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์
(๕) มีความหวังดีอย่างยิ่งในอุปัชฌาย์^{๑๘}

สรุปความว่า การประณามในที่นี้ ไม่ใช่พระอุปัชฌาย์ทำเพื่อความสะใจหรือกระทำด้วยอคติ ๔ แต่หมายถึง การไม่คบหา เช่น ประณามด้วยการห้ามไม่ให้เข้ามาหา ไม่ให้มาทำการอุปัชฌาภหรือให้ขนบริหารออกไปจากที่อยู่ ทั้งนี้เพื่อให้สหวิริยาริกเกิดความสำนึกในสิ่งที่ตนเองได้กระทำแล้วยอมขอขมาโทษ การประณามนั้นต้องทำอย่างระมัดระวังและรอบคอบ

๓) ภิกษุผู้พ้นจากการถือนิสสัย

คุณสมบัติของภิกษุที่ไม่ต้องถือนิสสัยนั้น เมื่อก้าวโดยสรุปมีดังต่อไปนี้

๑. ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะอันเป็นอเสขะ
 ๒. เป็นผู้มีศรัทธา หิริ โอตตัปปะ เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เป็นผู้มีสติตั้งมั่น
 ๓. เป็นผู้ไม่มีสัลลวิบัติ ไม่มีอาจารวิบัติ ไม่มีทัญญวิบัติ ได้ยิน ได้ฟังมาก มีปัญญา
 ๔. รู้จักอาบัติอนาบัติ อาบัติเบาอาบัติหนัก จำปาติโมกข์ทั้งสองโดยพิสดารได้ดีจำแนกได้ดี
- คล่องแคล่วดี วินิจฉัยโดยสุตตะโดยอนุพยัญชนะได้ดี มีพรรษาครบ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕^{๑๙}

เมื่อพระภิกษุที่เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยมีคุณสมบัติตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว คือ มีพรรษาครบ ๕ หรือ เกิน ๕ มีคุณธรรมตามที่ทรงกำหนดไว้ จึงเป็นผู้สมควรที่จะอยู่โดยปราศจากอุปัชฌาย์อาจารย์ ไม่ต้องถือนิสสัยสามารถปกครองดูแลตนเองได้ และสามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ และยังเป็นบุคคลต้นแบบที่สามารถในการแนะนำบุคคลอื่นให้ประพฤติปฏิบัติตามต่อไปได้

๖. สภาพปัญหาการถือนิสสัยของภิกษุในปัจจุบัน

๖.๑ สหวิริยาริกไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับอุปัชฌาย์

ในปัจจุบันคณะสงฆ์ไทยประสบปัญหาในด้านคุณภาพของอุปัชฌาย์ ส่วนใหญ่มักไม่มีเวลาทุ่มเทในการอบรมดูแลสหวิริยาริกและทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์ตามหลักการในพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้อง เพราะต้องใช้เวลาส่วนมากไปกับการบริหารงานคณะสงฆ์ เมื่อบวชแล้วพระภิกษุส่วนมากก็ไม่ได้พำนักอยู่ในวัดเดียวกันกับอุปัชฌาย์ เนื่องจากในตำบลหนึ่งมักจะมีอุปัชฌาย์เพียงรูปเดียว คือ เจ้าคณะตำบล “ในความเป็นจริงผู้ที่อุปสมบทตามประเพณีในระยะสั้นจะได้พบอุปัชฌาย์แค่เพียง ๒ วันเท่านั้น คือวันที่ได้รับการอุปสมบท และจะพบอุปัชฌาย์อีกครั้งก็เมื่อวันที่ไปลาอุปัชฌาย์ในตอน

^{๑๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๘/๙๕.

^{๑๙} ตูรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๓-๑๐๔/๑๕๗-๑๖๔.

ตนจะทำการลาสมณเพศเท่านั้น”^{๒๐} การทำหน้าที่ระหว่างอุปชฌาย์วัตรกับสัทธินิหาริกวัตรจึงไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่

๖.๒ อุปชฌาย์ไม่เอาใจใส่ในการดูแลสัทธินิหาริก

สมเด็จพระมหาธีรราชกร (นิยม) ได้วิเคราะห์ปัญหาของอุปชฌาย์ในการปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

๑. ปัจจุบันอุปชฌาย์มุ่งจะได้สัทธินิหาริกมากๆ แข่งขันกันบวช ไม่ได้พิจารณาว่าเหมาะสมถูกต้องกับกฎระเบียบ และไม่คอยตรวจตราความประพฤติของ สัทธินิหาริก
๒. อุปชฌาย์ไม่มีการสังวรระมัดระวังในการให้การบรรพชาอุปสมบท ไม่ตรวจสอบภูมิหลังหรือประวัติของผู้จะบวชอย่างชัดเจน
๓. อุปชฌาย์เน้นไปในทางลาภสักการะ
๔. อุปชฌาย์ไม่เอาใจใส่สัทธินิหาริก บวชแล้วปล่อยปละละเลย ไม่คอย ดูแลสุขทุกข์ตลอดถึงความประพฤติและไม่คอยว่ากล่าวตักเตือนสัทธินิหาริก^{๒๑}

๖.๓ สัทธินิหาริกไม่สนใจรับฟังคำสอนของอุปชฌาย์

ปัญหาของสัทธินิหาริกไม่สนใจรับฟังคำสอนของอุปชฌาย์ในปัจจุบันนี้มีมากมาย แต่ผู้เขียนได้ประมวลปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วมีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. บวชตามประเพณีไม่ได้บวชด้วยศรัทธา อยู่ไปวันๆ เพื่อรอวันสึก
๒. ไม่ได้กัลยาณมิตรในการแนะนำตักเตือนในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม
๓. ติดเกมส์ ติดโทรศัพท์ และเสพสื่อต่างๆ จึงทำให้กิจวัตรบกพร่อง

สรุปความว่า ระบบการกลั่นกรองตรวจสอบในปัจจุบันนี้หละหลวมจึงทำให้เกิดปัญหาขึ้น อุปชฌาย์ไม่มีเวลาดูแลสั่งสอน เจ้าอาวาสก็ไม่มีความรู้ และไม่สนใจที่จะดูแลด้วยมัวแต่ไปออกกิจนิมนต์ คนที่บวชมาแล้วไม่ได้รับการกล่อมเกลาก็เลย อยู่สบายกินสบาย เอาแต่นั่งๆ นอนๆ กิจวัตรของพระเณรก็บกพร่อง ไม่ศึกษาเล่าเรียน หรือ ไปเรียนเพื่อให้ครบเวลาที่บางสำนักเรียนกำหนดไว้ หากจะถามว่า เป็นเพราะอะไร ก็ตอบว่า เพราะไม่มีบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิตตาม

๗. แนวทางการแก้ปัญหาของการไม่ถือนิสสัยของพระภิกษุ

๗.๑ การแก้ปัญหาโดยคณะสงฆ์

^{๒๐} อ้างในผไท นาควัชร, “บทบาทและหน้าที่ของพระอุปชฌาย์ในคณะสงฆ์ไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๗๖.

^{๒๑} สมเด็จพระมหาธีรราชกร (นิยม), “ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปชฌาย์” ในเอกสารการประชุมสัมมนาพระอุปชฌาย์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙๗-๑๙๘.

การแก้ปัญหาของการไม่ถือนิสสัยของพระภิกษุนั้น ควรทำอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่ระดับ มหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และ อุปัชฌาย์หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตามลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

๑. คณะสงฆ์ควรมีการจัดตั้งโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาสำหรับการ ฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์อย่างเป็นระบบประจำจังหวัดทุกจังหวัด และมีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานด้วย

๒. คณะสงฆ์ควรมีการประเมินผลตรวจสอบอย่างเป็นรูปธรรมในการทำงานของ พระอุปัชฌาย์ที่ได้ผ่านการฝึกอบรมและได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ไปแล้วในแต่ละเดือนว่า มีการปฏิบัติงานตรงตามเจตนารมณ์ของพระธรรมวินัยหรือไม่ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง

๗.๒ การแก้ปัญหาโดยอุปัชฌาย์

การปกครองในสมัยนี้ของพระสงฆ์ ไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร เพราะได้กลายมาเป็นการ ปกครองแบบใช้อำนาจ พระลูกวัดจะมีความรู้สึกต่อเจ้าอาวาสแบบเป็นปฏิปักษ์ อย่างน้อยก็รู้สึกว่า เป็นผู้ขัดขวางผลประโยชน์ที่ต้องการ แล้วใจก็ไม่รับ ความสัมพันธ์ที่ดีก็ไม่มี ถ้าจะให้การปกครองได้ผล ที่พึงประสงค์จะต้องรู้ตระหนักในหลักการ กล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้

๑. อุปัชฌาย์ต้องให้สหวิริยาริศึกษาเล่าเรียนเป็นหลัก “การปกครองเป็นเครื่องมือรับใช้ การศึกษา คือเป็นการจัดระบบความเป็นอยู่ความสัมพันธ์และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการศึกษาเพื่อ พัฒนาชีวิตให้เข้าถึงความดีงามและประโยชน์สุขที่สูงขึ้นไป เมื่อครูอาจารย์ปกครองลูกศิษย์ ก็เป็นการ ปกครองด้วยการศึกษา และเพื่อการศึกษา”^{๒๒}

๒. อุปัชฌาย์ต้องคอยสอดส่องดูแลสหวิริยาริอย่างใกล้ชิด “ถ้าหากอุปัชฌาย์ได้ปฏิบัติ หน้าที่ตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดและมีศักยภาพ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นตัวช่วยหนุนนำให้ อุปัชฌาย์ได้แนวทางปฏิบัติตามพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง เรื่องการประพฤติผิดพระธรรมวินัยของ พระสงฆ์และเรื่องเลวร้ายต่างๆ ที่มักจะเกิดขึ้นแก่พระภิกษุศาสนาก็จะเกิดขึ้นได้โดยยาก”^{๒๓}

๓. อุปัชฌาย์ต้องไม่รับนิมนต์บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรที่ไม่ได้เคยพบเห็นมาก่อนต้อง ให้เจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองนำกุลบุตรพบอุปัชฌาย์ด้วยตนเองก่อนอย่างน้อย ๑๕ วัน เพื่อให้อุปัชฌาย์ ได้สอบสวนให้ต้องตามพระธรรมวินัยและกฏมหาเถรสมาคม

๔. อุปัชฌาย์ต้องจัดหลักสูตรการเรียนการสอนพระนวกะให้มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับ ทัวไปอาจเป็นหลักสูตร ๑๕ วัน ๑ เดือน หรือ ๓ เดือนเป็นต้น ทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระ

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวายจำกัด , ๒๕๕๐), หน้า ๕๑.

^{๒๓} พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร), “การพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในเขตปกครอง คณะสงฆ์ภาค ๑๕”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช- วิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๕.

๕. อุปัชฌาย์นับว่าเป็นตัวจักรสำคัญต้องทำหน้าที่ ๓ อย่าง คือ ๑) สร้างเสริม ได้แก่ ช่วยสร้างเสริมพุทธจักรให้เจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะหน้าที่การอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ๒) ดูแลรักษา ได้แก่ สิ่งที่สร้างเสริม แล้วให้อุปัชฌาย์คอยดูแลรักษา เป็นการสร้างครั้งเดียวแต่ต้องดูแลรักษาจนตลอดชีวิตของอุปัชฌาย์ ๓) กำจัดปิดเป่า ได้แก่ คอยกำจัดปิดเป่าสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่พุทธจักร เพื่อสร้างความวัฒนาสภาพแก่พระศาสนา^{๒๔}

๗.๓ การแก้ปัญหาโดยสัทธีวาทริก

๑. สัทธีวาทริกผู้ที่บวชมาแล้วต้องอยู่กับอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ให้ครบ ๕ พรรษา ถ้าปฏิบัติอยู่กับครูบาอาจารย์ไม่ครบ ๕ พรรษา จะไปไหนตามอำเภอใจที่ไหนไม่ได้เด็ดขาด เพราะยังไม่พ้นนิสสัยของพระผู้บวชใหม่

๒. สัทธีวาทริกผู้ที่บวชมาแล้วต้องตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียนตามพระธรรมวินัยและปฏิบัติอุปัชฌาย์วัตรให้สมบูรณ์

๓. สัทธีวาทริกผู้ที่บวชมาแล้วให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักของมรรค ๘ เพื่อให้เกิดมีคุณธรรมขึ้นภายในจิตใจ กล่าวคือ มรรค ผล นิพพาน

สรุปความว่า การแก้ไขปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการไม่ถือนิสสัยของพระภิกษุ ต้องร่วมกันแก้ไขทั้ง ๓ ฝ่าย คือ ๑. ฝ่ายคณะสงฆ์ ๒. ฝ่ายอุปัชฌาย์ ๓. ฝ่ายสัทธีวาทริก โดยเน้นพระธรรมวินัยเป็นหลัก นำเอาหลักของอุปัชฌาย์วัตรกับสัทธีวาทริกวัตรมาใช้เป็นต้นแบบในการปฏิบัติ เมื่อได้ดำเนินไปในทิศทางอันเดียวกันแล้วปัญหาต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น จะได้ศาสนทายาทที่มีคุณภาพดี

๘. สรุป

การถือนิสสัยในสำนักอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ถือว่ามีความสำคัญมาก อุปัชฌาย์หรืออาจารย์เป็นผู้ที่ใกล้ชิดต้องทำหน้าที่ที่อบรมสั่งสอนสัทธีวาทริกให้มีคุณภาพ ถ้าผู้ที่บวชอยู่คนละวัดอุปัชฌาย์ต้องหาโอกาสพบปะแนะนำสั่งสอนข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ และมอบหมายให้เจ้าอาวาสดูแลแทน เพราะจุดนี้คือจุดเริ่มต้นของชีวิตนักบวช ถ้าจุดเริ่มต้นตรงนี้ถูกต้องชัดเจน ข้อวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยก็จะมีประสิทธิภาพ ผู้บวชทุกคนต้องรับรู้ร่วมกันว่า เมื่อบวชแล้วต้องทำอะไร ประพฤติปฏิบัติอย่างไร จึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย ผู้ที่เป็นอุปัชฌาย์ควรมีความรู้ทางด้านวิปัสสนากรรมฐานเพื่อจะได้แนะนำสั่งสอนพระภิกษุและสามเณรให้เป็นผู้มีอุปนิสัยเรียบร้อยทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ

^{๒๔} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น), ธรรมโมวาท เล่มที่ ๒: โอวาทและคำบรรยายพิเศษในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์, (กาญจนบุรี: สหทัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

ส่วนสัททวิหาก็ควรตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ให้ความเคารพอุปถัมภ์อาจารย์เสมือนบิดากับบุตร เมื่อทำได้อย่างนี้ ความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระพุทธศาสนาก็จะบังเกิดขึ้น

บรรณานุกรม

ผไท นาควัชร. บทบาทและหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในคณะสงฆ์ไทย. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร-มหาบัณฑิต**. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปวงกโร). “การพัฒนาศักยภาพของพระอุปัชฌาย์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **ศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **สอนนาถ-สอนจิต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวຍจำกัด, ๒๕๕๐.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก** ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัทจรลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น). **ธรรมโมวาท เล่มที่ ๒: โอวาทและคำบรรยายพิเศษในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์**. กาญจนบุรี: สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม). “**ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์**” ในเอกสารการประชุมสัมมนาพระอุปัชฌาย์. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.